

Ірина Букреєва

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0002-7444-8321
Email: irina.bukreeva@ukr.net

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ МІСТА

Анотація. В статті проаналізовано громадянськість як ціннісну систему людини (інтереси, принципи, переконання, ідеали), які є спонукальними мотивами активізму. Традиційно цей феномен вивчається через зв'язок особистості з соціальним цілим, де активність є системною соціальною якістю, а суспільні інтереси домінують над індивідуальними.

Інший підхід розглядає громадянську активність як можливість реалізації особистістю власних інтересів і потреб, поєднуючи індивідуалізм із різними формами солідарності та взаємодопомоги. Такий конструктивний погляд відповідає принципам субсидіарної демократії і розширює поле громадянської участі.

Громадянська активність визначається як система ціннісних орієнтацій людини, які мотивують її до свідомих дій, спрямованих на втілення в життя культурних, соціальних, політичних і громадянських цінностей, при розумному співвідношенні особистих і суспільних. В умовах інформаційного суспільства оформилися нові форми активностей, а саме: дискусії та пропаганда власної позиції у соціальних мережах, мобілізаційна участь.

Громадські об'єднання формують почуття довіри, солідарні зв'язки, соціальну відповідальність, громадянський патріотизм, що сприяє накопиченню соціального капіталу. У зв'язку з процесами децентралізації питання участі у міських громадах набуває особливої актуальності, оскільки міста створюють економічну, соціальну та культурну могутність країни.

Результати соціологічного дослідження громади Мелітополя свідчать, що найбільш значимими для її мешканців є національно-патріотичні, екологічні, добродійні та волонтерські організації. Водночас, більшість опитаних беруть участь у їхній діяльності ситуативно, але свідомо і добровільно, що відповідає загальнонаціональним тенденціям. Відтак, місто володіє певним ресурсом громадянської участі, який може примножувати соціальний капітал.

Ключові слова: громадянськість, довіра, солідарні відносини, мережі підтримки, громадянська участь.

Iryna Bukrieva

Ph.D. in Philosophy

Associate Professor, Department of Sociology

Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University

THE ROLE OF CITIZENS' ACTIVITY IN FORMING OF SOCIAL CAPITAL OF A CITY

Abstract. The article analyzes citizenship as a value system of a person (interests, principles, beliefs, ideas), which are the motives of his or her activism. Traditionally, this phenomenon has been studied through the connection of the individual with the social community, where activity is a systemic social quality, and public interests dominate over the individual. Another approach considers activity as an opportunity for a person to realize his or her interests and needs, combining individualism with various forms of solidarity and mutual assistance. This constructive view is consistent with the principles of subsidiary democracy and expands the field of civic participation.

Activity is defined as a system of human value orientations that motivate it to conscious actions aimed to the implementation of cultural, social, political and civic values, with a reasonable ratio of personal and social. In the information society, new forms of activity took shape, namely: discussions and propaganda of one's own position in social networks, mobilization of participation. Public associations form a sense of trust, solidarity, social responsibility, civic patriotism, and contribute to the accumulation of social capital. In connection with the processes of decentralization, the issue of participation in urban communities is of particular relevance, as cities create the country's economic and cultural power.

The results of a sociological study in the city of Melitopol indicate that the national-patriotic, environmental, charitable and volunteer organizations are the most significant for its residents. At the same time, the majority of respondents take part in their activities situationally, but consciously and voluntarily, which is consistent with national trends. The city has a certain resource of civic participation, which can help to increase its social capital.

Keywords: citizenship, trust, solidarity, support networks, civic participation.

Актуальність. Суперечливі процеси суспільної трансформації в Україні обумовлені зміною не лише нормативних основ побудови і функціонування державних структур, а й глибоким переосмисленням світогляду громадян у напрямку ствердження європейських цінностей і суспільних норм життя. Фундаментом західноєвропейської соціокультурної традиції є гармонійні взаємовідносини держави і громадянина, засновані на пріоритеті закону, права, індивідуалізму. Передусім йдеться про такий соціально-політичний феномен як громадянське суспільство, не останнє місце в якому належить неформальним інституціям.

Революція Гідності та російська військова агресія дали потужний поштовх становленню інститутів громадянського суспільства в сучасній Україні. Водночас цей процес проходить неоднозначно, зустрічаючи на своєму шляху чимало труднощів, обумовлених відсутністю демократичних традицій, низьким рівнем політичної культури, укоріненим тяжінням до державного патерналізму, як з боку влади, так і значної частини населення. Соціально-політичне життя наочно демонструє, що відбувається пошук шляхів взаємодії та методів співпраці нещодавно створених громадянських інституцій з системою державних органів різних рівнів. Спільні інтереси і проблеми змушують їх об'єднувати свої зусилля, координувати діяльність, намагатися встановити більш тісні зв'язки один з одним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених громадянській активності, можна виділити два напрями: вивчення цього феномена через вплив соціальної політики (праці А. Арсеєнка, Г. Голеусової, В. Жукова, О. Куценко, М. Лукашевича, Ю. Саєнка, В. Скуратівського, В. Судаківа, М. Туленкова та ін.) і з'ясування психологічних механізмів, умов, шляхів її формування (праці К. Альбуханової-Славської, Д. Ельконіна, А. Петровського). Ті чи інші аспекти громадянської активності досліджували Д. Акімов, М. Бабкіна, О. Базалук, Т. Безверха, М. Боришевський, В. Головенько, Є. Дьоміна, О. Ємельяненко, О. Кіндратець, О. Лотюк, А. Москальова, Т. Наливайко, Н. Розіка, Т. Саврасова-В'юн, О. Усік, О. Шамич, М. Черкаса; особливості формування громадянського суспільства - В. Степаненко Л. Четверікова та ін. Останнім часом актуальності набули розвідки, пов'язані з розвитку місцевих громад (С. Возний, К. Степанович, І. Костенок), що обумовлено процесами децентралізації органів місцевого самоврядування. Разом із тим, незважаючи на величезний політичний досвід сучасних демократій і значні досягнення в цій царині, в

сучасних соціальних науках однією з найбільш дискусійних залишається проблема пояснення мотивів участі громадян у процесах управління і прийнятті рішень, або, навпаки, відчуження від цього процесу, що негативно впливає на формування солідарних моделей поведінки, інституту довіри тощо.

Тому, **метою** роботи є аналіз змістовних характеристик громадянської активності в контексті накопичення соціального капіталу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи дану проблематику, передусім слід звернутися до такої соціально-психологічної якості, як «громадянськість», яка, на нашу думку, є квінтесенцією громадянської участі. Характеризуючи її значення український дослідник М. Головатий зазначає: «Громадянськість детермінує наявність і певної громадянської позиції людини, яка забезпечує її активну участь у всіх соціально-економічних, політичних і соціальних перетвореннях у державі, а значить, створює умови для формування більш динамічних, демократичних суспільних відносин. Така позиція базується на глибокому усвідомленні того, що кожна людина є невід'ємною частиною своєї нації, свого народу. У даному випадку йдеться про наявність у громадянина певних національних почуттів, які сприяють його ідентифікації зі своїм народом» [4, с.37-38].

На думку І.В. Костенка, «...це - активна життєва позиція, високий рівень соціальної відповідальності і небайдуже ставлення до того, що відбувається у суспільстві (як в країні в цілому, так і в найближчому оточенні), готовність до активної взаємодії, колективних рішень і загальних справ [6]. Активна життєва позиція передбачає сукупність високорозвинених моральних якостей суб'єкта: зрілість політичної та правової свідомості; почуття патріотизму, соціальну відповідальність, відчуття причетності до історичної долі Батьківщини та її народу; усвідомлення себе як повноправного громадянина своєї країни. Отже, громадянськість - ціннісна система людини (інтереси, принципи, переконання, ідеали), які є спонукальними мотивами активізму.

Дискусійним у сучасних наукових студіях залишається і сам феномен активності (civic engagement) та участі (civic participation). Немає чіткого поділу між видами та сферами їхнього прояву, співвідношенням індивідуального і суспільного. Дані аспекти досліджувалися переважно у політичній, соціально-культурній та психологічній площині. Наприклад, у традиційній теорії демократії участь трактується як громадянський обов'язок, як кращий метод врахування індивідуальних інтересів у

політичному процесі. Ця традиція втілює ідеальну модель «людини політичної» – людини, яка виступає як громадянин у сфері публічних інтересів [7, с. 28-29].

Вітчизняний науковець Д. Акімов характеризує громадянську активність як діяльність людей, що пов'язана зі здійсненням суспільних функцій у тих сферах життя суспільства, які не можуть регулюватися або реально не регулюються державою [2].

Досліджує активність суб'єкта у його зв'язку з суспільним цілим (суспільством, соціальними спільнотами) О.Б. Плига. Він виділяє громадянську активність як одну з форм суспільної активності, спрямовану на реалізацію інтересів соціальних груп у сфері суспільних відносин і громадського життя, яка регулюється правовими нормами держави. До форм громадянської активності включає: участь у виборах, у об'єднаннях, у місцевому самоврядуванні, громадянська ініціатива, акти громадянської непокори, громадські слухання [9]. Дані автори наголошують на пріоритеті суспільних інтересів над індивідуальними, розглядаючи активність як прояв соціальності людини.

Водночас у сучасній науковій думці склався і дещо інший підхід, прихильники якого наголошують на тому, що громадянська активність у сучасному значенні повинна враховувати як готовність і бажання громадян виконувати свої права та обов'язки перед державою і суспільством в цілому, так і можливість реалізувати власні духовні та матеріальні потреби, інтереси та цілі. Цей підхід акцентує увагу на визнанні не лише суспільних інтересів у реалізації громадської активності, а й на пріоритеті інтересів кожної окремої особистості.

Е. Геллнер у праці «Умови свободи: громадянське суспільство та його суперники» зазначає, що те, що ми називаємо громадянським суспільством, з'явилося на світ як продукт діяльності особливого типу особистості «модулярної людини» («modular man»), яка поєднувала індивідуалізм із різними формами солідарності та взаємодопомоги й входила (не органічно, а коли їй того хотілося) до різноманітних добровільних асоціацій, що плекали дух кооперації та взаємодопомоги індивідуалістично налаштованої, автономної, суверенної людини [4 с. 22]. На думку українського дослідника В.Ф. Цвиха «...метою громадянської активності виступає реалізація громадянами своїх матеріальних і духовних цінностей, а напрямом її розгортання - прагнення розширення доступу до матеріальних і культурних благ суспільства. З огляду на це, громадянське суспільство постає як системне об'єднання громадян, у якому вони забезпечують свої власні інтереси. Задоволення інтересів громадян здійснюється ними власноручно, шляхом їхньої самоорганізації» [12, с.34].

На нашу думку, даний підхід є досить конструктивним, оскільки розглядає особистість не як пасивного виконавця групових норм, а як суб'єкта, який може використовувати можливості впливу на процес прийняття рішень і для задоволення власних

інтересів. Домінуюча роль групи поєднується з визнанням індивідуальних прагнень людини, що розширює поле громадянської ініціативи і творчості, обмежує всевладдя еліт, гармонізує суспільні відносини. Ці фактори є необхідною умовою формування субсидіарної демократії.

Отже, громадянська активність являє собою доволі складне багаторівневе явище суспільної дійсності, в якому можна виділити такі складові: по-перше - високий рівень громадянської свідомості та культури людини, які втілюються в активній участі у суспільному житті; по-друге - соціальну відповідальність як перед державою, так і спільнотою (міською, регіональною, національною); по-третє – реалізація власних інтересів у напрямку розширення доступу до матеріальних і культурних благ.

Громадянська активність – це спосіб життєдіяльності суб'єкта, який полягає у свідомій спрямованості його діяльності на перетворення соціальних умов у відповідності з нагальними потребами, інтересами, цілями та ідеалами, у висуненні та реалізації соціальних ініціатив, участі у вирішенні актуальних суспільних завдань.

Сферами її прояву є соціально-комунікативна, політична, культурна, громадська, інформаційна тощо. До форм можна віднести: участь у демонстраціях, мітингах, акціях тощо, написання листів, петицій, членство в різних асоціаціях, обговорення і розробка політичних, соціально-економічних, культурних програм і проектів, висунення ініціатив на місцевому рівні, збори громадян, публічні слухання, правотворча ініціатива. Ці традиційні форми участі залишаються актуальними і в постмодерному суспільстві, але нового вираження в епоху інформаційних і цифрових технологій отримали активності у соціальних мережах та мобілізаційна участь. У зв'язку з ціннісно-смысловими змінами, які спричинені процесами глобалізації, В. Степаненко стверджує: «Громадянська активність, нові мережеві громади та солідарності дедалі частіше не пов'язані з формальними критеріями належності/членства громадян в неурядових організаціях чи партійно-політичними афіліаціями, а визначається спонтанністю участі та мобілізаційною залученістю, дедалі більше орієнтованої на потреби розв'язання конкретних соціальних проблем» [11, с. 8]. Тому активність у найбільш широкому сенсі характеризується сьогодні як «ситуативна практика», що реалізується в рамках певного територіального і соціального простору з властивими (цьому простору) політичними, соціальними, культурними та історичними особливостями. Умовою її виникнення є суспільний інтерес [1]. Участь може бути реалізована окремим індивідом у формі відстоювання власних прав, свобод, публічного висловлювання думок, пропаганди позиції в соціальних мережах, виступів та коментарів у інформаційному просторі. Водночас структурованого характеру вона набуває, коли

громадяни об'єднуються в різноманітні асоціації, групи і через колективні дії досягають спільного результату.

Саме участь громадян у суспільних об'єднаннях сприяє формуванню горизонтальних соціальних зв'язків. Громадянські асоціації надають динаміки суспільному простору, виховують солідарні зв'язки, почуття довіри, соціальної відповідальності, громадянський патріотизм, сприяють формуванню певних моделей поведінки у суспільстві.

Якщо люди з різних соціальних страт об'єднані у асоціацію, працюють на досягнення спільної мети, то в такий спосіб примножується соціальний капітал. Ці асоціації можуть бути не лише політичного спрямування, а продукувати діяльність у будь-якій сфері: культурній, екологічній, релігійній, інформаційній тощо.

Як зазначає Р. Патнам, не має потреби, щоб головна мета асоціації була політичною: участь у хороших товариствах або клубах наглядю за птахами може привчити до самодисципліни й прищепити любов до радощів успішної співпраці [8, с. 113]. Його погляди збігаються з позицією Н. Розенблум; на її думку, головним є не тип асоціацій і не їхня відповідність вимогам лібералізму, а організаційна багатоманітність, відкритість, змінюваність членства, практика вільних переходів членів однієї організації в іншу [10, с. 24].

Наявність соціального капіталу визначається такими індикаторами, як довіра, солідарні відносини і норми, мережі підтримки. Такі якості формуються завдяки громадській активності та участі в об'єднаннях. Теоретик сучасного розуміння соціального капіталу Дж. Коулмен вважає, що добровільну співпрацю легше підтримувати у тій спільноті, яка має значні накопичення соціального капіталу у вигляді норм взаємності та мережі громадської активності. Соціальний капітал, як і інші види капіталу, є продуктивним. Він дає можливість досягти певної мети, якої не можна досягти за його відсутності. Особливого значення тут набуває інститут довіри. Скажімо, група людей, що виявляють довіру один до одного і доводять, що їм можна довіряти, буде здатна ефективніше працювати, ніж така сама група людей, якій бракує довіри [13, с. 300-321]. Соціальний капітал має здатність накопичуватись і конвертуватися: щільні соціальні зв'язки та громадянська участь сприяють поширенню довіри та солідарності.

Останнім часом в українському суспільстві відбуваються структурні системні зміни, які охоплюють не лише політичну та економічну системи, але й таку просторово-територіальну складову як місто. Реформи у галузі децентралізації сприяють тому, що сучасні міста формують базис економічної і політичної могутності країни, а також виробляють у собі матеріальні, духовні та інформаційні ресурси, які забезпечують суспільні потреби. Трансформаційні імпульси реалізуються в містах і конвертуються в нові форми життєдіяльності міської спільноти. У зв'язку з цим питання

громадянської участі та активності міської громади виступають у якості центральної теми для аналізу муніципальних процесів. У даному контексті головне завдання полягає у тому, щоб спробувати визначити тенденції, які дозволяють окреслити роль громадянської активності в області муніципальних відносин, у тому числі чинники, що впливають на демократію на місцях.

Місцеві громадські об'єднання формують почуття міської ідентичності та громадянськості, які є складовими загальнонаціональної ідентичності. Діалектика полягає в тому, що людина, яка виявляє бажання бути корисною своєму місту, одночасно приносить користь і нації в цілому. І навпаки: міська громадянськість не може сформуватися без міцної національної. В такий спосіб відбувається взаємовплив соціального капіталу: локального, регіонального та національного.

З метою виявлення чинника громадянської участі у накопиченні соціального капіталу міста Мелітополя як типового міста Південного Сходу України Центр соціологічних досліджень МДПУ імені Богдана Хмельницького провів соціологічне опитування (Вибіркова сукупність (n) 2400 респондентів, $\Delta \pm 2,3$, $P=95\%$; вибірка багатоступенева, гніздова, квотна; термін 12.09.2018 р - 16.09.2018 р.) [3].

Мешканці міста демонструють певний рівень сприйняття себе як членів громади через участь у різних громадських об'єднаннях. Найбільш значимими є національно-патріотичні, в діяльності яких постійно беруть участь 11,3% опитаних, іноді – 30,0%; екологічні – постійно 13,8%, іноді – 28,8%; добродійні – постійно 11,3%, іноді – 38,8%; волонтерські – постійно 6,3%, іноді – 46,3%. І хоча у більшості випадків ця участь не є постійною, але можна припустити, що містяни цікавляться діяльністю міських організацій добровільно і свідомо. Найменше мелітопольці допомагають переселенцям та беруть участь у релігійних та політичних організаціях.

Порівняно з попередніми роками громадянська активність містян збільшилася за рахунок участі у волонтерських, добродійних та національно-патріотичних об'єднаннях, що пояснюється осмисленням подій Революції Гідності та російською військовою агресією, які викликали сплеск громадянської активності на загальнонаціональному рівні. Проте половина містян ніколи не брали участі у будь-якому виді громадської діяльності. Отже, міське співтовариство виявилось амбівалентним: частина мешканців виявляє готовність до конструктивного самоусвідомлення і самовизначення, відчують себе активними суб'єктами міської громади, які прагнуть у ній якісно жити та працювати. Інша ж частина демонструє пасивність, певну недовіру до громадської діяльності. У сукупності ці люди створюють негативну форму соціокультурного капіталу міста, що проявляється у соціальному міському відчуженні.

За даними фонду «Демократичні ініціативи» (жовтень 2019) відсоток тих, хто залучені до активної

громадської діяльності є не дуже великий: лише 7,5% (у 2013-му показник був на рівні 3%). Найбільше таких у західному регіоні (13%), а найменше - у південному (2%). Олександр Резнік, старший науковий співробітник, завідувач відділу соціально-політичних процесів Інституту соціології Національної Академії наук України, пояснив, що у перехідних суспільствах зазвичай участь у громадських організаціях не така поширена. Натомість досить поширеною є громадсько-політична активність. Тим часом, за даними опитування Інституту соціології НАН України, проведеного влітку 2019 р., загалом залучених протягом останніх 12 місяців хоча б в один тип громадянських практик було близько 40% громадян. Попри те, що ця цифра велика, вона охоплює й тих людей, які обмежувалися лише дискусіями у соціальних мережах [5].

Отже, мелітопольці виявляють рівень громадянської активності, який відповідає загальноукраїнським тенденціям. Участь містян у діяльності різних громадських об'єднань є показником готовності до соціальних змін, бажанням змінити власними силами своє життя в межах муніципальної громади. В такий спосіб продукується позитивний соціальний капітал на мікро- мезорівні.

Висновки та перспективи подальших розробок. Сучасні форми громадянської активності можна охарактеризувати як «ситуативні практики», які спрямовані на вирішення нагальних проблем суспільства. Такі практики громадяни можуть реалізовувати як індивідуально, так і інституційно, через участь у різноманітних об'єднаннях та асоціаціях. Саме останні вибудовують горизонтальні соціальні зв'язки громадянського суспільства і продукують накопичення соціального капіталу. Чим щільніші взаємодії між індивідами та соціальними групами в місті, тим більший обсяг соціального капіталу. Аналіз емпіричних даних дає підстави зроби висновок, що міська спільнота Мелітополя володіє певним ресурсом громадянської участі, який має потенціал розширення як кількісно, так і змістовно. За таких умов обсяг соціального капіталу може збільшуватися і бути продуктивним.

1. Абрамов Л.К., Азарова Т.В. Центр місцевої активності для розвитку громад. Кіровоград: ІСКМ. 2012. 144 с.

2. Акимов Д.И. Социальный маркетинг. Киев: Наукова думка. 2008. 144 с.

3. Вплив соціальних комунікацій на формування соціокультурного капіталу міста Мелітополя: результати соціологічного дослідження. *Центр соціологічних досліджень МДПУ ім.Б.Хмельницького*, 2018.

4. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. К.: Наук. думка, 2005. 325 с.

5. Громадянське суспільство та громадяни: старі проблеми, нові виклики і перспективи. Дискусія-презентація. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім.*

Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/category/events> (дата звернення: 12.11.2019).

6. Костенок І. В. Громадянська активність на місцях як один з індикаторів інтенсивності муніципальних процесів: український вимір. *Державне управління: удосконалення та розвиток* No 10, 2012. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=534> (дата звернення: 13.11.2019).

7. Коэн Д.Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. М.: Изд-во «Весь мир». 2003. 784 с.

8. Патнам Р.Д., Леонарді Р., Нанетті Р.Й. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії; пер. з англ. В. Ющенко. К.: Основи, 2001. 302 с.

9. Плига О.Б. Активна участь населення в державному управлінні як умова формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Харківського університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Право*. 2008. № 819. С. 182-185.

10. Розенблюм Ненсі Л. Громадянські суспільства: лібералізм і моральні впливи плюралізму. *І*. 2001. Ч. 21. С. 6–29.

11. Степаненко В.П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. с.

12. Цвях В. Групи інтересів, їх інститути та організації в громадянському суспільстві. *Людина і політика*, 2002. № 3. С. 33-46.

13. Coleman James S. Foundations of Social Theory. Cambridge: Mass.: Belknap of Harvard University Press, 1990. 993 p.

14. Gellner Ernest. Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals. 1994. 225 p.

References

1. Abramov L.K. Azarova T.V. (2012). *Tsentr Mistsevoi Aktyvnosti Dlia Rozvytku Hromad* [The center of local activity for the development of communities]. Kirovohrad ISKM. (in Ukraine)

2. Akimov D.I. (2008). *Sotsialnyi marketing* [Social marketing]. Kiev: Naukova dumka. 144 p. (in Ukraine)

3. *Vplyv Sotsialnykh Komunikatsii Na Formuvannya Sotsiokulturnoho Kapitalu Mista Melitopolia Rezultaty Sotsiologichnoho Doslidzhennia* (2018) [The influence of social communications on the formation of sociocultural capital of the city of Melitopol: results of a sociological study]. Tsentr Sotsiologichnykh Doslidzhen MDPU im.B.Khmelnytskoho. (in Ukraine).

4. Holovaty M. F. (2005). *Molodizhna Polityka v Ukraini problemy onovlennia* [Youth policy in Ukraine: problems updated]. K. Nauk.Dumka. 325 p. (in Ukraine).

5. *Hromadianske suspilstvo ta hromadiany: stari problemy, novi vyklyky i perspektyvy. Diskusii-prezentatsiia* [Civil society and citizens: old problems, new challenges and prospects. Discussion-presentation]. Fond «Demokratychni initsiatyvy» im. Ilka Kucheriva [Fund "Democratic Initiative" of Ilka Kucheriva]. URL: <https://dif.org.ua/category/events> (in Ukraine) (Last accessed: 13.11.2019).

6. Kostenok I. V. (2012). *Hromadianska aktyvnist na mistsiakh yak odyv z indykatoriv intensyvnosti munitsypalnykh protsesiv: ukraïnskyi vymir* [Local civic activism as one of the indicators of the intensity of municipal processes: the Ukrainian dimension?] *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok* [Public administration: improvement and development]. № 10, URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=534> (in Ukraine) (Last accessed 13.11.2019).

7. Коэн D.L., Арато Э. (2003). *Grazhdanskoe obschestvo i politicheskaya teoriya* [Civil Society and Political Theory]. M.: Yzd-vo «Ves myr». 784 p. (in Russian).

8. Patnam R D., Leonardi R., Nanetti R.I. (2001). *Tvorennia demokratii: Tradytsii hromadianskoi aktyvnosti v suchasniï Italii* [Creation of democracy: traditions of civic activism in modern Italy]; per. z anhl. V. Yushchenko. K.: Osnovy. 302 p. (in Ukraine).

9. Plyha O.B. (2008). *Aktyvna uchast naseleennia v derzhavnomu upravlinni yak umova formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini* [Active participation of the population in public administration as a condition for the formation of civil society in Ukraine]. Visnyk

Kharkivskoho universytetu im. V.N. Karazina. Seriya Pravo [Bulletin of Kharkivsky University V.N. Karazina. Seriya Pravo]. № 819. 182-185. (in Ukraine).

10. Rozenblium Nensi L. (2001). *Hromadianski suspilstva: liberalizm i moralni vplyvy pliuralizmu* [Civil societies: liberalism and moral influences of pluralism]. Yi [J]. Ch. 21. 6–29. (in Ukraine).

11. Stepanenko V.P. (2015). *Hromadianske suspilstvo: dyskursy i praktyky* [Civil Society: discourses and practices]. K.: In-t sotsiologii NAN Ukrainy. 420 p. (in Ukraine).

12. Tsvykh V. (2002). *Hrupy interesiv, yikh instytuty ta orhanizatsii v hromadianskomu suspilstvi* [Interesting groups, their institutes and organizations in civil society]. *Liudyna i polityka* [Man and Politics]. № 3. 33-46. (in Ukraine).

13. Coleman James S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Mass.: Belknap of Harvard University Press. 993 p.

14. Gellner Ernest. (1994). *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. 225 p.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.5>
УДК 347.965.42-048.93

Ірина Василик

кандидат історичних наук, доцент,
проректор Вищої школи адвокатури,
керівник Центру досліджень адвокатури і права
при Національній асоціації адвокатів України

ORCID: 0000-0002-6903-0596

Email: iryva_vasylyk@ukr.net

КОНФЛІКТИ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті показано законодавче регулювання адвокатури через Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 2012 року, а також Правила адвокатської етики, прийняті Звітно-виборним З'їздом адвокатів 09 червня 2017 року. Висвітлено структуру національних органів адвокатського самоврядування України, створену відповідно до Закону 2012 року, що було вимогою Ради Європи для вступу України до Європейського Союзу та їх компетенцію. Охарактеризовано основні види конфліктів, з якими зустрічається адвокат під час здійснення професійної діяльності. Проаналізовано основні стадії конфліктів, з якими зустрічається адвокат у своїй праці, а саме конфліктні ситуації, конфлікти і загострені конфлікти. Показано найефективніші способи вирішення конфліктів шляхом компромісу і переговорів. Продемонстровано методи вирішення конфліктів, які часто зустрічаються у адвокатському середовищі, проте не мають позитивних результатів, зокрема, такі як уникнення, замовчування, згладжування конфліктів. Окремими блоком розглянуто надзвичайно важливе питання входження української адвокатури до провідних адвокатських та правничих товариств Європи і світу, що стало можливим тільки зі створенням Національної асоціації адвокатів України як національного регулятора адвокатської професії. Проаналізовано вимоги Правил етики країн Європейського Союзу щодо вирішення спорів адвокатів з колегами та з клієнтами з іноземних країн. Проаналізовано українські Правила етики щодо найпоширеніших конфліктів у діяльності українських адвокатів, зокрема в частині конфлікту інтересів, поєднання адвокатської діяльності із громадською, науковою та публіцистичною роботою, а також діяльності і спілкування адвокатів у мережі Інтернет.

Ключові слова: адвокатура, Правила етики, конфлікт, адвокатське самоврядування, мирова угода, адвокатська діяльність.